

ФАКУЛЬТАТИВ «ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА ОФІЦЕРА-ПРИКОРДОННИКА: ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ» У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

OPTIONAL COURSE "BORDER GUARD OFFICER'S PROFESSIONAL CULTURE: INFORMATION SECURITY BASIS" IN FUTURE BORDER GUARD OFFICERS' PROFESSIONAL TRAINING

У статті доведено необхідність ознайомлення майбутніх офіцерів-прикордонників із цінностями у сфері охорони державного кордону, формування їхньої національної свідомості, національної гідності, розуміння традиційних цінностей культури та прикордонної служби, невід'ємного права українського народу бути суб'єктом історії. Для цього запропоновано використовувати потенціал змісту навчального матеріалу, насамперед факультативу «Професійна культура офіцера-прикордонника: основи інформаційної безпеки». Доведено, що важливість організації факультативу в контексті формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників зумовлена особливостями професійної діяльності захисників кордону, потребою належного реагування на виклики часу.

Розкрито вимоги щодо інформаційної безпеки представників військових та правоохоронних структур, які викладено в низці документів, зокрема в рішенні Ради національної безпеки і оборони України, Концепції розвитку сектора безпеки і оборони України, Стратегії розвитку Державної прикордонної служби України. Детально висвітлено особливості роботи з формування в курсантів системи знань щодо російських міфів про Україну та її минуле, насамперед щодо російських міфів про українську державність, про українсько-російські відносини, українське козацтво, про Крим та ін. Особливу увагу запропоновано приділити міфам про нібито органічну приналежність України до «русского міра», а не до європейського світу, про так звану «історичну закономірність» приєднання Криму, про нібито громадянський конфлікт, а не збройну агресію Російської Федерації на сході України.

Запропоновано розглянути історію воєнних пропагандистських кампаній, особливості механізмів російської пропаганди, специфіку інформаційної складової частини гібридної війни Росії проти України. Велику увагу приділено формуванню в курсантів історичного мислення, навичок науково-історичного аналізу військово-історичних подій. Указано на важливість вивчення основних чинників гарантування комунікативної й інформаційної безпеки, використання у практиці виховання персоналу відомостей про інформаційну політику та сучасні пропагандистські кампанії. Доведено, що проведення з курсантами спеціального факультативу «Професійна культура офіцера-прикордонника: основи інформаційної безпеки» дозволяє вчити майбутніх захисників кордону аналізувати російські міфи щодо українсько-російських відносин, розуміти специфіку інформаційних кампаній та інформаційних воєн, важливість інформаційної складової частини воєнної політики, адекватно реагувати на виклики і ризики національній та інформаційній безпеці, протидіяти ворожим інформаційно-психологічним впливам.

Ключові слова: професійна культура, офіцер-прикордонник, курсанти, факультатив,

пропагандистські кампанії, інформаційна безпека.

The article proves the necessity of introducing future border guard officers to the values in the field of state border protection, formation of their national consciousness, national dignity, understanding of traditional values of culture and border guard service, the inalienable right of the Ukrainian people to be the subject of its history. Therefore, "Border Guard Officer's Professional Culture: Information Security Basics" optional course is offered to use the potential of the content of the educational material. It is proved that the importance of organizing the optional course in the context of forming the professional culture of future border guard officers is stipulated by the peculiarities of the professional activity of the border guards and the need to respond properly to the challenges of the times.

The requirements for information security of the representatives of military and law enforcement agencies have been described; they all are stated in a number of documents, and in particular, in the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine, the Concept of Development of the Security and Defense Sector of Ukraine, and in the Strategy for the Development of the State Border Service of Ukraine. The details of shaping cadets' knowledge system concerning Russian myths about Ukraine and its history, including Russian myths about Ukrainian statehood, about Ukrainian and Russian relations as well as Ukrainian Cossacks, about Crimea etc., have been cleared up. Special attention is paid to the myths of Ukraine's allegedly organic membership of the "Russian mir" but not the European community, as well as to the so-called "historically predicted pattern" concerning the annexation of Crimea, the alleged civil conflict rather than the armed aggression of the Russian Federation in Eastern Ukraine.

It is suggested to consider the history of military propaganda campaigns, features of mechanisms of Russian propaganda, as well as the formation of historical thinking, the skills of scientific and historical analysis of military and historical events and the specific character of the information component of Russia's hybrid war against Ukraine. The importance of studying the main factors of communication and information security, using data concerning information policy and modern propaganda campaigns in the educational practice of personnel has been indicated. It is proved that conducting an optional course "Border Guard Officer's Professional Culture: Information Security Basics" for cadets allows to teach future border guards to analyze Russian myths about Ukrainian and Russian relations, to understand the specific features of information campaigns and information wars, the importance of information component of military security, to respond adequately to the challenges and risks to national and information security, to counteract hostile information and psychological influences. **Key words:** professional culture, border guard officer, cadets, optional course, propaganda campaigns, information security.

УДК 378.091.33: [355.23:356.13] (043.3)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-30>

Шумовецька С.П.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки
та соціально-економічних дисциплін
Національної академії
Державної прикордонної служби
імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників є важливим завданням педагогіки вищої школи. Належна професійна культура є передумовою ефективного виконання завдань з охорони державного кордону, продуктивного особистого та професійного життя офіцера-прикордонника. Про належну професійну культуру захисника кордонів свідчить, серед іншого, розуміння ним місії прикордонного відомства та свого покликання. Для цього важливо, щоб захисник кордону знав історичні аспекти становлення прикордонної служби України, міг орієнтуватись у сучасних інформаційних потоках, належним чином відповідати на нові виклики прикордонної та національної безпеці. З огляду на це потребують перегляду зміст і підходи до організації професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, зокрема навчання основ інформаційної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні дослідники проаналізували особливості формування в майбутніх офіцерів-прикордонників інформаційної культури (А. Білорус) [1], політичної культури (В. Мірошніченко) [2], комунікативної культури офіцера (С. Морозов) [3], культурологічної компетентності (В. Купчишина) [4] та ін. Однак комплексного дослідження особливостей формування в майбутніх офіцерів-прикордонників професійної культури немає. Потребують обґрунтування педагогічні умови формування цієї значущої для професійної діяльності характеристики, розроблення відповідного науково-методичного забезпечення формування професійної культури з урахуванням нових викликів прикордонної безпеки.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Серед завдань велике значення має окреслення необхідності ознайомлення майбутніх офіцерів-прикордонників з основами інформаційної безпеки, характеристика змісту факультативу «Професійна культура офіцера-прикордонника: основи інформаційної безпеки» та найважливіших проблемних питань щодо інформаційних кампаній та інформаційних воєн, висвітлення особливостей навчання курсантів адекватного реагування на виклики і ризики національної та інформаційної безпеки, протидії ворожим інформаційно-психологічним впливам.

Метою статті – висвітлення значення факультативу «Професійна культура офіцера-прикордонника: основи інформаційної безпеки» у системі професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників для формування їхньої професійної культури.

Методи дослідження. У статті використано загальнонаукові методи теоретико-емпіричного дослідження, зокрема аналіз наукових джерел із проблеми, узагальнення та систематизацію матеріалів, необхідних для характеристики змісту

факультативу «Професійна культура офіцера-прикордонника: основи інформаційної безпеки» у системі формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників.

Виклад основного матеріалу. Охорона та захист державного кордону є специфічною сферою професійного життя людини, що потребує спеціальних знань, умінь, навичок, професійно значущих якостей та здібностей. Основою професійної культури офіцера-прикордонника є цінності у сфері охорони державного кордону. Особливо варто вказати на цінність Батьківщини. Кожен прикордонник має бути патріотом, усвідомлювати цінності етнічної індивідуальності та неповторності свого народу. Основою професійної культури офіцера-прикордонника має бути усвідомлення власної гідності як представника свого народу, традиційних цінностей культури, невід'ємного права українського народу бути суб'єктом історії. Це також розуміння історичної долі свого народу, місця в системі духовного, економічного, політичного життя народів світу – у загальнолюдських суспільних відносинах. Важливими цінностями офіцера-прикордонника є також вірність і відданість Батьківщині, самовіддане служіння Батьківщині й українському народові, готовність поставити його безпеку та добробут вище власних інтересів, вірність Військові присязі. Його добровільним вибором є шлях відданості народові, військовій справі, навіть самопожертви.

Важливим засобом ознайомлення майбутніх офіцерів-прикордонників із вимогами, які висуває суспільство до захисника кордону, з найважливішими цінностями прикордонної служби, нормами професійної культури є зміст навчального матеріалу. Ще В. Сухомлинський звертав увагу на важливість відповідного освітнього рівня для виховання патріотизму: «Патріотизм як діяльна спрямованість свідомості, волі, почуттів, як єдність думки і діла дуже тісно пов'язаний з освіченістю, етичною, естетичною, емоційною культурою, світоглядною стійкістю» [5, с. 131–132]. У цьому зв'язку зміст навчального матеріалу, у нашому випадку факультативу «Професійна культура офіцера-прикордонника: основи інформаційної безпеки», стає важливим засобом орієнтування фахівця в життєвих і професійних ситуаціях, формування його ціннісної сфери та розуміння місії захисника кордонів. Можна стверджувати, що організація факультативу «Професійна культура офіцера-прикордонника: основи інформаційної безпеки» є нагальною в контексті формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників і зумовлена особливостями професійної діяльності захисників кордону, потребою належного реагування на виклики часу.

Вимоги щодо інформаційної безпеки представників військових і правоохоронних структур викладено в низці документів. Зокрема, у рішенні

Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 р. «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» ідеться про те, що на формування та розвиток безпекового середовища впливає зміщення акцентів у воєнних конфліктах, зокрема комплексне використання воєнних і невоєнних інструментів (економічні, політичні, інформаційно-психологічні тощо). У Воєнній доктрині визначено, що головним чинником, який впливає на воєнно-політичну обстановку в регіоні довкола України, є інформаційна війна Російської Федерації проти України, інформаційний (інформаційно-психологічний) вплив, спрямований на дестабілізацію внутрішньої соціально-політичної обстановки. Доктрина визначає важливим завданням попередження й ефективну протидію інформаційно-психологічним впливам іноземних держав, забезпечення інформаційної складової частини воєнної безпеки [6].

Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Концепцію розвитку сектора безпеки і оборони України» [7], оцінюючи безпекове середовище, визначає, що найбільш актуальною в середньотерміновій перспективі залишатиметься загроза цілеспрямованого інформаційного (інформаційно-психологічного) впливу з метою дестабілізації внутрішньої суспільно-політичної обстановки у країні. Рішення Ради визначає, що для ефективного розвитку сектора безпеки й оборони в сучасних умовах велике значення має запровадження інтегрованої системи освіти, бойової і спеціальної підготовки персоналу в секторі безпеки й оборони, формування нової культури безпеки. У Стратегії розвитку Державної прикордонної служби, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1189-р. [8], визначено необхідність розроблення механізму протидії негативному інформаційному впливу на особовий склад Держприкордонслужби та вдосконалення професійної підготовки у сфері інформаційної безпеки.

Загалом документи визначають необхідність посиленої уваги до інформаційної протидії, підвищення рівня інформаційної компетентності представників військових та правоохоронних структур. З огляду на це для формування знань і вмінь майбутніх офіцерів-прикордонників щодо протидії ворожим інформаційним впливам, захисту національної безпеки в інформаційній сфері велике значення має проведення з курсантами факультату «Професійна культура офіцера-прикордонника: основи інформаційної безпеки».

Відповідно до напрацювань Д. Кулеби [9], Є. Магди [10], Г. Почепцова [11] та ін., у матеріалах факультату передбачено розглянути базові принципи та сучасні підходи до інформаційної політики, відстежити особливості інформаційного простору, інформаційно-комунікативних процесів у сучасних суспільствах, специфіку інформаційних кампаній та інформаційних воєн, детально

розглянувши комунікативно-пропагандистські можливості України та Росії, особливості пропагандистських механізмів із двох сторін російсько-українського конфлікту.

У Національній академії Державної прикордонної служби імені Богдана Хмельницького факультату «Професійна культура офіцера-прикордонника: основи інформаційної безпеки» проведено у 2016–2018 рр. Важливим завданням факультату було ознайомлення курсантів із російськими міфами про Україну та її минуле, історією воєнних пропагандистських кампаній, особливостями механізмів російської пропаганди, а також формування історичного мислення, навичок науково-історичного аналізу військово-історичних подій, інформаційної складової частини гібридної війни Росії проти України.

Викладачі під час занять звертали увагу на вміння курсантів аналізувати, узагальнювати і критично оцінювати російські міфи про Україну та її минуле, а також воєнні пропагандистські кампанії, аналізувати механізми російської пропаганди й інформаційних кампаній, аргументовано на основі історичних фактів обстоювати власні погляди на ту чи іншу проблему історії України й інформаційної політики. Предметом уваги були також теоретичні та практичні проблеми забезпечення комунікативної й інформаційної безпеки України, особливості використання у практиці виховання персоналу прикордонного відомства відомостей про інформаційну політику та сучасні пропагандистські кампанії, вивчення основних чинників гарантування комунікативної та інформаційної безпеки.

Наприклад, курсанти вивчали російські міфи про Україну та її минуле (тема № 1), історію воєнних пропагандистських кампаній (тема № 2), пропагандистські війни Першої світової війни (тема № 3), особливості інформаційної політики на початку ХХІ ст. (тема № 4), сутність інформаційних воєн ХХІ ст. (тема № 5) та інформаційної складової частини гібридної війн (тема № 6), а також механізми російської пропаганди (тема № 7) і шляхи гарантування комунікативної й інформаційної безпеки (тема № 8). Предметом значної уваги були російські міфи про українську державність, про українсько-російські відносини, про українське козацтво, про Крим та ін. Зокрема, курсанти розглядали міф про те, що Україна нібито є органічною частиною «русского міра», а не європейського світу [12, с. 37–42]. Вони насамперед розкривали ідеологічну мету міфу: нав'язати думку, що за своїм цивілізаційним кодом українське суспільство не має нічого спільного з Європою, натомість є невіддільною складовою частиною російського простору, отже, природне місце України – повернення до свого «предковичного коріння» – якнайтіснішого поєднання з російським світом аж до розчинення в ньому. Курсанти зазначали, що підґрунтям спеку-

ляцій є тривале перебування частини українських земель у складі Російської імперії, яка постійно, і часто успішно, намагалася перекувати українське життя з європейського на московський лад, прищеплюючи уявлення про нібито унікальну історичну спорідненість українців і росіян та про категоричну чужість і ворожість Заходу. Для спростування таких поглядів курсанти аналізували історію України та Росії, порівнювали їхній суспільний і політичний уклади, зазначали, наприклад, що суспільство Московії не мало типового для Європи «лицарського закороєння» й було запрограмоване під впливом деспотичної Золотої Орди на формування самодержавства з холопством перед государем усього без винятку населення (московські дворяни не знали гербової традиції, недоторканості вислуженої власності). Викладачі також підкреслювали, що, відгородившись від Заходу, Москва не знала того культурного досвіду, що його пережила Україна, хоча б щодо магдебурзького права й облаштування суспільного життя. Курсанти робили висновок, що Росія, за В. Брехуненком [12, с. 5–6], нав'язує свою версію пояснення нашого минулого, щоб обґрунтувати нібито законність перебування України у складі Російської імперії / Радянського союзу та природність претензій Росії на те, що Україна належить до простору «законних» російських впливів із можливою перспективою її поглинання.

Особливу увагу на факультативі приділено питанням інформаційної війни, інформаційної складової частини гібридної війни, яку веде Росія проти України [11]. Курсанти аналізували інструментарій у гібридно-інформаційній війні, її специфіку, роль пропаганди і контрпропаганди, основні характеристики, технології сучасної пропагандистської й інформаційної війни. Щодо механізмів російської пропаганди (тема № 7) викладачі звертали увагу курсантів на важливість з'ясування причин і особливостей інформаційних операцій Кремля, особливостей пропаганди та медіаманіпуляцій, фабрикації подій і фейкових новин як елемента гібридної війни.

Великого значення викладачі надавали розвитку критичного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників, уміння аналізувати інформацію. У цьому контексті курсанти досліджували комунікативно-пропагандистські можливості Росії й України, особливості висвітлення російсько-українського конфлікту в українських засобах масової інформації, реакції України на російську пропаганду (за матеріалами вільних інформаційних платформ InformNapalm, Bellingcat, Stopfake.org.). Серед основних шляхів протидії ворожим інформаційним впливам курсанти, за М. Давидюком [13, с. 182–184], вказували на важливість державної самоідентифікації населення та місцевих еліт, зокрема, на необхідність формування культурної

мотивації, самоідентифікації українців, вищої за регіональну. Слухачі з'ясовували, як і М. Давидюк [13, с. 184], що саме свідомий, освічений, патріотичний і космополітичний громадянин є запорукою миру та безпеки країни, що вільні, свідомі й освічені є нескореними.

Курсанти робили висновок, що, за В. Василенком [14], війна, яку зараз веде Росія проти України, має два складники: збройну та гуманітарну агресію. Збройна агресія завжди має на меті фізичне підкорення або знищення сторони, проти якої вона здійснюється; мета гуманітарної агресії – знищення національної ідентичності народу шляхом м'якої сили. Країна може зазнати поразки внаслідок збройної агресії, але вона неодмінно звільниться і відновиться, якщо буде збережено її ідентичність. Однак країна ніколи не відновиться і ніколи не стане знову незалежною, якщо її народ втратить ідентичність унаслідок гуманітарної агресії. Гуманітарна агресія має такі складники, як: 1) мовно-культурна війна, яку Росія веде весь час проти України; 2) інформаційно-пропагандистська війна; 3) війна проти української історичної пам'яті; 4) конфесійна війна. Це чотири виміри гуманітарної агресії. Якщо гуманітарна агресія проти якоїсь держави закінчується успішно, то держава просто зникає. Збройна агресія Росії відбувається не на сході України, немає війни на сході України – є війна проти всієї України, війна на знищення України.

Висновки. Проведення з курсантами спеціального факультативу «Професійна культура офіцера-прикордонника: основи інформаційної безпеки» дозволяє вчити майбутніх захисників кордону аналізувати російські міфи щодо українсько-російських відносин, розуміти специфіку інформаційних кампаній та інформаційних воєн, важливість інформаційної складової частини воєнної безпеки, адекватно реагувати на виклики національній та інформаційній безпеці, протидіяти ворожим інформаційно-психологічним впливам.

Перспективами подальших наукових розвідок у контексті розв'язання проблеми формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників є дослідження особливостей використання потенціалу проблемних і проєктних методів для формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників, визначення педагогічних умов формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників на основі європейських цінностей прикордонної служби, з урахуванням нових викликів національній і прикордонній безпеці.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Білорус А. Педагогічні умови формування інформаційної культури у майбутніх офіцерів-прикордонників : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2010. 20 с.

2. Мірошніченко В. Використання засобів масової інформації як засобу формування політичної культури майбутніх офіцерів-прикордонників. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2015. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2015_1_12 (дата звернення: 10.09.2019).

3. Морозов С. Сутність і зміст комунікативної культури офіцера. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія «Педагогіка». 2017. Вип. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2017_4_14 (дата звернення: 10.09.2019).

4. Купчишина В. Організаційно-педагогічні умови культурологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2013. 16 с.

5. Сухомлинський В. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості. *Вибрані твори* : у 5-ти т. / В. Сухомлинський. Київ: Рад. шк, 1976. Т. 1. 654 с.

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 р. «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» : Указ Президента України від 24 вересня 2015 р. № 555/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015> (дата звернення: 01.09.2019).

7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 р. «Про Кон-

цепцію розвитку сектора безпеки і оборони України» : Указ Президента України від 14 березня 2016 р. № 92/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016> (дата звернення: 01.09.2019).

8. Про схвалення Стратегії розвитку Державної прикордонної служби : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1189-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1189-2015-%D1%80> (дата звернення: 01.09.2019).

9. Кулеба Д. Війна за реальність. Як перемагати у світі фейків, правд і спільнот. Київ : Книголав, 2019. 384 с.

10. Магда Є. Гібридна війна. Харків : Віват, 2015. 304 с.

11. Почепцов Г. Сенси і війни: Україна і Росія в інформаційних і смислових війнах. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 316 с.

12. Брехуненко В. Війна за свідомість. Російські міфи про Україну та її минуле. Київ : Інститут української археології та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, 2017. 280 с.

13. Давидюк М. Як працює путінська пропаганда. Київ : Смолоскип, 2016. 200 с.

14. Василенко В. Місія України – знищити московську імперію. *Український тиждень*. 2018. № 45 (573). URL: <https://tyzhden.ua/Politics/222413> (дата звернення: 27.08.2019).